

RECENZJA

pracy doktorskiej mgra inż. arch. Andrzeja Hajewskiego pt:

SYMBOLIKA WYBRANYCH FORM GEOMETRYCZNYCH W KOMPOZYCJI PRZESTRZENNEJ EUROPEJSKIEJ ARCHITEKTURY WSPÓŁCZESNEJ

Promotor: **Dr hab. inż. arch. Bogusław Szuba, Prof. PANS**

Na podstawie uchwały Rady Dyscypliny Naukowej Architektura i Urbanistyka Politechniki Wrocławskiej z dnia 19.06. 2024 r.

Uwaga wstępna do recenzji

Recenzent uwzględnia okoliczność negatywnego rezultatu procedowania przewodu doktorskiego mgra inż. arch. Andrzeja Hajewskiego, którego przedmiotem była praca doktorska zatytułowana: *SYMBOLIKA WYBRANYCH FORM GEOMETRYCZNYCH W EUROPEJSKIEJ ARCHITEKTURZE WSPÓŁCZESNEJ W UJĘCIU OPISU KOMPOZYCJI PRZESTRZENNEJ ORAZ TOWARZYSZĄCYCH ROZWAŻAŃ CHRYSTOCENTRYCZNYCH.*

W opracowaniu niniejszej recenzji recenzent nie podejmuje odniesień porównawczych do tej pracy, lecz traktuje rozprawę doktorską zatytułowaną: *SYMBOLIKA WYBRANYCH FORM GEOMETRYCZNYCH W KOMPOZYCJI PRZESTRZENNEJ EUROPEJSKIEJ ARCHITEKTURY WSPÓŁCZESNEJ*, jako autonomiczną pracę doktorską i wyłącznie do niej formułuje uwagi.

1. Charakterystyka i ocena redakcji tytułu pracy oraz układu rozprawy doktorskiej

Tytuł pracy doktorskiej: *SYMBOLIKA WYBRANYCH FORM GEOMETRYCZNYCH W KOMPOZYCJI PRZESTRZENNEJ EUROPEJSKIEJ ARCHITEKTURY WSPÓŁCZESNEJ* jest czytelną, syntetyczną charakterystyką przedmiotu rozprawy doktorskiej - precyzuje problem badawczy podjęty przez Doktoranta do samodzielnego naukowego opracowania.

Przyjęta do recenzji rozprawa doktorska została zredagowana w jednym tomie na 250 numerowanych stronach. Jej układ tworzą następujące części: *Wprowadzenie, 3 Rozdziały, Podsumowanie, Wnioski, Aneks, Bibliografia, Spis ilustracji* - poprzedzają je streszczenia w języku polskim i angielskim (na stronach 5-6).

We *Wprowadzeniu* (strony 7-18) sformułowano *Cel i zakres pracy, Przedmiot badań, Stan badań, Tezy pracy, Uzasadnienie podjęcia tematu i wstępne założenia*.

Rozdział I (strony 19-87) zatytułowano: *Symbolika geometrycznych form architektonicznych – analiza wstępna*. Redakcja rozdziału obejmuje 10 podrozdziałów, z których ostatni zawiera *Wnioski cząstkowe*.

Rozdział II (strony 88-187) zatytułowano: *Analiza symboliki form geometrycznych architektury współczesnej*. Jego układ tworzą 4 podrozdziały. Ostatni z nich jest zapisem autorskiej syntezy przedmiotowych analiz z odniesieniami do osiągnięć współczesnej nauki - poprzedza go tabelaryczne podsumowanie *wyników analiz architektonicznej symboliki form geometrycznych wybranych obiektów*.

Rozdział III (strony 188-208) zatytułowano: *Omówienie autorskich poszukiwań twórczych, zawierających kanon kodu geometrycznego*. Tworzy go sekwencja własnych prac graficznych i architektonicznych, scharakteryzowanych w kontekście przedmiotowych analiz pracy, wytyczonych sformułowanymi na jej wstępie tezami.

Merytoryczny zakres rozprawy doktorskiej zamyka *Podsumowanie* (strony 209-210) oraz *Wnioski* (strona 211). W uzupełnieniu redakcji rozprawy doktorskiej Autor zamieścił *Aneks* (strony 212-224) – wzbogaca on zawartość analiz, skupionych na wybranych własnych wybranych dziełach sztuki: malarstwa i grafiki.

Redakcja *Bibliografii* (strony 225-228) ma układ alfabetyczny - obejmuje 38 pozycji opublikowanych w formie papierowej. Spis ilustracji (strony 229-250) obejmuje 371 pozycji.

Biorąc po uwagę kryteria stosowane przy ocenie redakcji - układu rozprawy doktorskiej, recenzowana rozprawa doktorska Pana mgr inż. arch. Andrzeja Hajewskiego w tym zakresie daje podstawy do oceny pozytywnej. Uzasadniają ją następujące argumenty:

- układ rozprawy doktorskiej odzwierciedla logikę założonych etapów przedmiotowych badań, przeprowadzonych według reguł stosowanych w pracach naukowych - również mieszczących się w dyscyplinie naukowej architektura i urbanistyka,
- układ rozprawy uczytelniając różnorodne elementy merytoryczne - tekst, ilustracje oraz zestawienie tabelaryczne - skomponowano je w porządku i formie, które zapewniają ich wzajemną komplementarność,
- składowe elementy układu rozprawy doktorskiej zachowują właściwe wzajemne proporcje,
- pozytywnie oceniane cechy redakcji rozprawy doktorskiej zapewniają dogodną jej lekturę.

Uwagi do redakcji i układu rozprawy doktorskiej:

- w spisie treści nie uwzględniono *spisu ilustracji* zamieszczonego na stronach 229-250,
- w redakcji *Bibliografii* zaleca się wprowadzenie numeracji poszczególnych jej pozycji.

2. Charakterystyka i ocena strony merytorycznej rozprawy doktorskiej.

Poszczególne części redakcji recenzowanej rozprawy doktorskiej zawierają następująco usystematyzowane treści merytoryczne:

- *Wprowadzenie* zawiera: opis celu i zakresu pracy, przedmiotu badań, stanu badań, uzasadnienie podjęcia tematu z wstępnymi jej założeniami oraz sprecyzowane dwie tezy pracy.
- *Rozdział I* tworzą wyodrębnione w 9 podrozdziałach przedmiotowe analizy, wskazujące znaczenie symboliki form geometrycznych w ewoluujących wzorcach kompozycji przestrzennych architektury, tworzonej w kręgu kultury europejskiej - od przykładów megalitycznych budowli z Stonehenge z 1800 r.p.n.e., poprzez budowle starożytnej Mezopotamii, średniowieczne przykłady chrześcijańskich budowli sakralnych, koncepcje architektury nowożytnej, aż po przykłady architektury wybranych nurtów ideowo-estetycznych architektury współczesnej. Złożoność przeprowadzonych analiz została poddana podsumowaniu w formie *Wniosków cząstkowych* zredagowanych w ostatnim - dziesiątym - podrozdziale.
- *Rozdział II* zawiera przedmiotowe analizy szczegółowe, którym poddane zostały wybrane współczesne obiekty architektoniczne. W pierwszym podrozdziale sformułowano przyjęte w analizach metody oraz kryteria wyboru do grupy badanych obiektów. W drugim podrozdziale zaprezentowano metody oraz kryteria wyboru do grupy badanych obiektów. W drugim podrozdziale zaprezentowano analizy 28 przykładów - przeprowadzono je zgodnie z przyjętą systematyką kryteriów. Wyniki analiz szczegółowych streszczono w formie tabelarycznej. Zaprezentowano w niej zakresy identyfikacji symboli zakodowanych w formach architektonicznych badanych obiektów. Pasma tych znaczeń symbolicznych Autor systematyzuje w elementarnych formach geometrycznych: trójkącie-czworościanie, kwadracie-sześciacie i kole-kuli, którym przypisuje odpowiednio miano pierwiastków-żywiolów: stwórczego, męskiego i żeńskiego. Treść rozdziału zamyka autorski komentarz, w którym wyniki przeprowadzonej identyfikacji symboliki form geometrycznych w architekturze sytuuje na tle wybranych naukowych koncepcji filozoficznych (Platona), matematycznych (Dawida Hilberta, Adama Rybarskiego), fizycznych (Petera Higgsa, Stephena Hawkinga, Rogera Penrose'a), astrofizycznych (Michała Hellera, Marka Abramowicza). Podsumowaniem tych interdyscyplinarnych odniesień jest synteza genezy symbolicznych znaczeń form geometrycznych obecna w tekstach: Augustyna z Hippony, Orygenes, Grzegorza z Nisy, Pseudo-Dionizego Areopagity, a współcześnie rozwijana w pracach Dorothe Forstner.
- *Rozdział III* jest w istocie kolejnym stopniem wykładni założeń rozprawy doktorskiej i jej tezy. Polem badawczym tej części są samodzielne prace Doktoranta, składające się na jego dorobek projektowo-twórczy: obrazy, grafiki, projekty architektoniczne w formie rysunków, trójwymiarowych modeli oraz komputerowych wizualizacji.

- *Podsumowanie i Wnioski* zawierają sformułowania streszczające uzasadnienie przyjętych w pracy doktorskiej założeń i tez oraz charakterystykę przeprowadzonych badań we współczesnym – zglobalizowanym kontekście cywilizacyjnym. Autor upatruje w symbolicznym pojmowaniu form geometrycznych uniwersalną-transkulturową metodę zapisywania treści ideowych w dziełach sztuki – również architektury. Potencjalne pola analogii czy implementacji wyników przeprowadzonych badań Doktorant charakteryzuje w *Aneksie*. Przytacza w nim przykłady twórczości Sonii i Roberta Delaunay oraz streszczenie eksperymentu dydaktycznego, przeprowadzonego w ramach studiów na I roku kierunku Architektury Wnętrz w Wyższej Szkole Humanistycznej we Wrocławiu.

Zawartość merytoryczna poszczególnych części recenzowanej rozprawy doktorskiej tworzy spójny tematycznie, logicznie formułowany wywód - w tym zakresie uzasadniona jest ogólna pozytywna jej ocena.

Szczegółowa ocena strony merytorycznej rozprawy skłania do następujących uwag:

- Przedmiot merytoryczny rozprawy doktorskiej - sprecyzowany w jej tytule - został rozwinięty i uzasadniony przez Doktoranta we *Wprowadzeniu*. Wymiar symboliczny dzieł architektury – historycznej i współczesnej - jest aktualnym problemem w teorii architektury, który ma genezę w bogatym dziedzictwie kultury europejskiej. Recenzent podziela przekonanie Doktoranta o istotnej wadze wymiaru symbolicznego w kształtowaniu i percepcji architektury. Symbolika form architektonicznych jest przedmiotem zainteresowania twórców i teoretyków architektury. Teoretycy architektury wciąż dociekają istoty znaczeń kodowanych w formach architektonicznych.
- Charakteryzując stan badań Doktorant podkreśla brak opracowań naukowych *tożsamyh lub podobnych do ujęcia przyjętego w pracy*, jednocześnie wskazuje na obecność problematyki symboliki form geometrycznych w *dziełach starożytnych architektów, myślicieli i filozofów*. Uznając cechy oryginalne przedmiotu recenzowanej rozprawy doktorskiej należy podkreślić jego związki z problematyką osadzoną w bogatej literaturze odnoszącej się do wymiaru symbolicznego form architektonicznych. Tworzą ją - obok Dorothea Forstner cytowanej wielokrotnie przez Doktoranta - również inni uznani autorzy: Jean Hani (*Le Symbolisme du Temple Chrétien*), Manfred Lurker (*Die Botschaft der Symbole*) czy Umberto Eco (*Arte e bellezza nell'estetica medievale*). Pozycje tych autorów mają także polskojęzyczne przekłady. W przekonaniu recenzenta - ich syntetyczna charakterystyka ujęta w zakresie stanu badań pozwoliłaby szerzej uzasadnić *novum-oryginalność* podjętej problematyki.
- Podwaliny naukowego dyskursu wokół znaczenia uniwersalnych idei, symboli, form geometrycznych formowali myśliciele starożytni. W genezie architektury europejskiej występuje komplementarna integracja jej wymiaru techniczno-formalnego z ideowo-estetycznym. Związki te charakteryzują pasma

znaczeń, zawarte w rozumieniu starożytnych pojęć - łacińskiego *ars* oraz greckiego *techne*. Kryteria kształtowania klasycznej architektury odpowiadały prymatowi idei, wyrażonych np. przez Platona w triadzie: *verum, bonum, pulchrum*. Bezpośrednie odwołania do tego modelu uniwersalnych idei, symboli, form geometrycznych znajdujemy u Witruwiusza. Jego traktat *De Architectura* - ujmujący walory symboliczne w grupie komplementarnych czynników kształtowania architektury - stał się trwałym źródłem odniesień w teorii architektury kolejnych epok. W trzech pojęciach - *firmitas, utilitas, venustas* - zawiera się synteza wzajemnie komplementarnych, równorzędnych czynników, które stanowią o istocie architektury. Wbrew uproszczonemu rozumieniu witruwiańskiej triady jest w niej miejsce na pasma symbolicznych narracji, kodowanych także w geometrycznych kształtach architektury.

- Definicje klasycznej symboliki form geometrycznych zostały podjęte na nowo w średniowieczu i kontynuowane w kolejnych okresach czasów nowożytnych. W merytorycznym wywodzie Doktorant - w pełni zasadnie - eksponuje obiekty sakralne. Współczesne nurty definiowania i rozumienia architektury wypuklają semiotyczne rozróżnienia jej funkcji: prymarnych i sekundarnych - denotacji i konotacji. Część z nich zachowuje stały - uniwersalny - absolutny charakter, w stosunku do innych, które ulegają ewolucji - przekształceniom - modyfikacjom...relatywizacji.
- Relacje między tym co w architekturze stałe bądź zmienne to problem wciąż aktualny w świadomym tworzeniu architektury, jej percepcji, przekształceniach oraz naukowym opisie. Uprawianie teorii architektury to między innymi odsłanianie i tłumaczenie relacji zachodzących między prymarnymi determinantami a sekundarnymi - indeterministycznymi fenomenami. Pozostają one we wzajemnych, synergicznych związkach. Wzrost znaczenia w architekturze subiektywnych kryteriów jej kształtowania, percepcji i oceny oraz emancypacja pozycji twórcy utrudnia obecnie dyskurs w tym zakresie.
- W postmodernistycznych uwarunkowaniach wzrasta znaczenie naukowych dociekań, których istotą jest odsłanianie stałych praw, analogii, typowych reguł czy powtarzalnych zasad - to jeden z głównych motywów podejmowania badań naukowych. Podejmowaniu naukowych badań nie zawsze towarzyszy perspektywa osiągnięcia rezultatów weryfikowanych mierzalnymi wynikami. Świadom tych okoliczności Doktorant przeprowadził badania wymiaru symbolicznego wybranych form geometrycznych, według własnego modelu kryteriów - są one interesującą próbą wkładu w teorię architektury.

Rezultaty przeprowadzonych przez Pana mgr inż. arch. Andrzeja Hajewskiego przedmiotowych badań - w okolicznościach pogłębiającego się postmodernistycznego rozchwiania idei przy jednocześnie panującym w nauce oświeceniowym prymacie badań empirycznych - recenzent przyjmuje z uznaniem.

Wybór ten dowodzi o dojrzałości Doktoranta. Na podkreślenie zasługują walory recenzowanej pracy, świadczące o umiejętności Autora samodzielnego myślenia, czerpiącego argumenty ze studium literatury oraz własnych doświadczeń projektowo-twórczych. Wyniki przeprowadzonych badań naukowych - w opinii recenzenta - wpisują się w literaturę teorii architektury, której przedmiotem jest wymiar symboliczno-znaczeniowy w kreowaniu i percepcji architektury.

W podsumowaniu charakterystyki strony merytorycznej rozprawy doktorskiej Recenzent formułuje pozytywną jej ocenę, którą uzasadniają następujące jej walory:

- przedmiot przeprowadzonych badań - streszczony w tytule pracy doktorskiej - mieści się w dyscyplinie architektura i urbanistyka,
- problem badawczy - sprecyzowany w dwóch тезach - został poddany analizom przeprowadzonym na odpowiednio dobranej grupie przykładów i z zastosowaniem właściwych metod,
- rozwinięcie autorskiego wywodu przeprowadzono z odniesieniami do uznanych pozycji bibliograficznych z obszarów: filozofii, estetyki, semiologii, teorii architektury,
- wyselekcjonowana do przedmiotowego obszaru badań grupa 28 obiektów architektury - powstałych w latach 1915-2015 i reprezentujących różnorodne funkcje - tworzą reprezentatywną grupę badawczą,
- badane obiekty - wszystkie poddane analizom wg. analogicznych kryteriów - mogą stanowić podstawę do identyfikacji charakteryzujących je cech, odpowiadających kryteriom *trzech żywiołów*, symbolizowanych trzema parami figur geometrycznych: trójkąta-czworościanu, kwadratu-sześcianu, koła-kuli,
- wnioski sformułowane na podstawie przeprowadzonych analiz - poddane ewaluacji w analizach wybranych własnych prac z zakresu twórczości plastycznej i architektonicznej - mogą stanowić potwierdzenie uniwersalnych - naukowo zobiektywizowanych - relacji zachodzących między warstwą geometryczno-przestrzenną a symboliczno-znaczeniową architektury,

Uwaga polemiczna do strony merytorycznej rozprawy doktorskiej:

- autorski model *kodu geometrycznego* oparty na trzech figurach-bryłach (trójkąt-czworościan, kwadrat-sześcian, koło-kula) jest ujęciem oryginalnym, ale mającym analogie do różnorodnych konfiguracji znaczeń, przypisywanym figurom – formom - kształtom w architekturze różnych epok i kultur - syntetyczną charakterystykę tych analogii umożliwia studium prac autorów, wskazanych już wyżej w recenzji: Jeana Hani (np. *Symbolika świątyni chrześcijańskiej*), Manfreda Lurkera (*Przesłanie symboli w mitach, kulturach i religiach*), Umberto Eco (np.: *Pejzaż semiotyczny, Historia Piękna*), Michała Rożka (*Idee i symbole sztuki chrześcijańskiej*).

3. Charakterystyka i ocena strony edytorskiej rozprawy doktorskiej

Charakterystyka strony edytorskiej recenzowanej pracy doktorskiej obejmuje specyficzne kryteria, jakie przyjęto stosować w stosunku do prac z dyscypliny naukowej architektura i urbanistyka - obejmują one warstwę werbalną i ilustracyjną, które powinna charakteryzować ścisła integralność. W tego typu pracach naukowych tekst i ilustracje są wzajemnie uzupełniającymi się zapisami informacji. W tym zakresie edycja rozprawy doktorskiej zasługuje na pozytywną ocenę. Materiał badawczy, poddany w pracy doktorskiej analizom, pochodzi z wydawnictw poligraficznych i cyfrowych, materiałów archiwalnych, materiałów źródłowych oraz badań *in situ*. Ilustracje (w postaci fotografii, rysunków, schematów), skorelowane z treścią pracy, stanowią jej integralne i wzajemnie komplementarne elementy. Zawierają one istotne treści merytoryczne, różnorodne co do zakresu poznawczego. Recenzent podkreśla walory rozbudowanej części ilustracyjnej pracy.

W ewentualnej fazie przygotowania recenzowanej rozprawy do publikacji książkowej wymaga ona profesjonalnych korekt porządkujących w zakresie formatowania tekstu i ilustracji.

W odniesieniu do warstwy językowej rozprawy doktorskiej recenzent również formułuje pozytywną ocenę. Lektura poszczególnych rozdziałów budzi dobre wrażenie - nie skłania do istotnych uwag.

Uwagi do strony edytorskiej rozprawy doktorskiej:

- wprowadzenie numeracji pozycji bibliograficznych,
- uzupełnienie *Spisu treści* o pozycję *Spis ilustracji*, zamieszczoną w edycji rozprawy na stronach 229-250.

4. Konkluzja recenzji

Tematyka i poziom warsztatowy opracowania rozprawy doktorskiej Pana mgra inż. arch. Andrzeja Hajewskiego pozwala na jej kwalifikację do prac naukowych, których wyniki przyjmują postać wniosków poznawczych i aplikacyjnych. Właściwymi ich adresatami są środowiska naukowe zajmujące się teorią architektury, teorią sztuki, filozofią, semiologią oraz środowiska profesjonalne projektujących i tworzących architekturę. Zaprezentowany w pracy zakres badań mieści się w dyscyplinie naukowej architektura i urbanistyka.

Pozytywną całościową opinię recenzowanej pracy doktorskiej uzasadniają następujące argumenty:

- oryginalność tematu dysertacji doktorskiej, poprawnie skonstruowana struktura pracy, właściwy dobór piśmiennictwa oraz metod badawczych,
- zakres przeprowadzonych przedmiotowych analiz - ukierunkowanych тезami pracy - na właściwie dobranej grupie przykładów,

- wyniki przeprowadzonych badań wykazują trafność sformułowanych tez - mają cechy uniwersalne, pozwalające na aplikacyjne wykorzystanie w kształtowaniu współczesnej architektury,
- zakres przedmiotowy oraz oryginalne elementy recenzowanej rozprawy doktorskiej pozwalają włączyć ją w literaturę przedmiotu z zakresu teorii architektury,
- autorska koncepcja „kodu geometrycznego”, identyfikowanego w formach: *trójkąta-czworościanu, kwadratu-sześcianu, koła-kuli*, symbolizujących „trzy żywioły”: *stwórczy, męski, żeński* - w istocie swej osadzona jest w Platońskim „świecie idei” - w zaprezentowanym ujęciu stanowi inspirację do dyskusji oraz ewaluacji w środowisku akademickim i projektowo-twórczym zajmującym się architekturą.

Scharakteryzowane wyżej walory recenzowanej rozprawy doktorskiej - w przekonaniu recenzenta - dają podstawę do pozytywnej całościowej jej oceny. Sformułowane uwagi mają charakter sugestii uzupełniających zakres merytoryczny pracy i doskonalących jej redakcję - mogą one stanowić temat dyskusji z Doktorantem w trakcie publicznej obrony oraz zostać uwzględnione w ramach korekt edytorskich przed ewentualną publikacją rozprawy doktorskiej.

W opinii recenzenta rozprawa doktorska Pana mgra inż. arch. Andrzeja Hajewskiego zatytułowana: *SYMBOLIKA WYBRANYCH FORM GEOMETRYCZNYCH W KOMPOZYCJI PRZESTRZENNEJ EUROPEJSKIEJ ARCHITEKTURZE WSPÓŁCZESNEJ*, której promotorem jest Pan dr hab. inż. arch. Bogusław Szuba, Prof. PANS, spełnia wymogi ustawowe stawiane pracom doktorskim (Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r., Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz. U. z dnia 30 sierpnia 2018 r.). Wnioskuje o dopuszczenie jej do publicznej obrony.

wrzesień 2024 r.